

Louise Revell, *Ways of being Roman: Discourses of Identity in the Roman West*, 2016. Oxford: Oxbow books, 175 pp.

U svojoj poslednjoj knjizi, Luis Revel se bavi pitanjima diskursa i socijalnih struktura kroz koje su pojedinci razumevali svoje mesto u rimskom svetu i davali smisao svom svakodnevnom delovanju u njemu, kao i manifestacijama koja su takva delovanja imala u materijalnoj kulturi. Revel u knjizi posmatra različite identitete, njihove promene i fluktuacije, kao i načine na koji se identiteti preklapaju u određenim kontekstima, insistirajući na pretpostavci da su diskursi vrednosno ideološki opterećeni, prepoznajući prakse koje se smatraju društveno prihvatljivim ali i one koje su potpuno marginalizovane. Knjigom je obuhvaćen period od vremena Avgusta do sredine 3. veka, a fokus autorke je na populacijama koje su živele u zapadnim rimskim provincijama Carstva – Iberiji, Galiji, Germanijama i Britaniji.

Prvo poglavlje knjige predstavlja kratak, ali vrlo temeljan i informativan pregled dosadašnjih istraživanja na polju arheologije identiteta, sa fokusom na rimsku prošlost, poglavlja 2–7 bave se problematikom različitih aspekata identiteta – etnicitet, status, pol, rod i uzrast, dok je poslednja celina posvećena zaključnim razmatranjima.

U prvom poglavlju knjige, autorka se bavi pregledom relevantnih istraživanja obavljenih na polju identiteta u okviru rimske arheologije, dajući nam na taj način uvid u sve prednosti, ali i mane ovakvog pristupa. Revel nam u ovom poglavlju takođe iznosi svoja metodološka i teorijska gledišta, pripremajući nas ujedno na ono što sledi u ostatku knjige. Kao što sama kaže (str. 17), knjiga se zapravo sastoji od tri para poglavlja koja se bave različitim identitetima – etnicitetom kao kategorijom rimskosti (poglavlja 2 i 3), statusom i načinom na koji pre svega elite ostavljaju upečatljiv i vidljiv trag u arhe-

ološkom zapisu (poglavlja 4 i 5), i na kraju kategorijama roda i uzrasta, odnosno načinom na koji se formiraju i održavaju granice ovih kategorija kako za one dominantne, tako i za manje vidljive identitete.

U drugom poglavlju knjige, Revel nas uvodi kroz pregled prethodnih istraživanja etniciteta u rimskoj prošlosti, u osnovne probleme u bavljenju etničkim identitetima u rimskoj arheologiji. Pokušavajući da objasni „Rimski etnički identitet“, Revel ga vrlo labavo definiše kao skup zajedničkih praksi i verovanja koje „Rimljane“ razlikuju od „ne-Rimljana“. Revel koristi primere rimske urbanizacije i pokretnog arheološkog materijala (posude sa predstavama mitoloških scena) kao neku vrstu pokretača velikog broja drugih praksi koje su zajedničke stanovnicima u čitavom Carstvu (npr. religijske prakse ili politički angažman). S druge strane, u narednom poglavlju, vidimo kako Revel preispituje odnose „rinskog etničkog identiteta“ s lokalnim/regionalnim identitetima. Autorka smatra da je neophodno posmatrati višeslojne lokalne identitete kroz prizmu njihove (ne)upotrebe i isticanja u različitim društvenim okolnostima i kontekstima.

Četvrto poglavlje posvećeno je uticajima rimskog imperijalizma na promene u statusnim identitetima, kao i na načine na koje se status prikazuje, pre svega u javnom životu, bilo da se radi o kontekstu javnih građevina ili prostora za obedovanje unutar privatnih kuća, da bi se Revel u petom poglavlju bavila ljudima koji nisu bili deo elita i čiji su tragovi manje vidljivi u materijalnoj kulturi koja do nas dospeva. Ona ide korak dalje i predlaže različita polja istraživanja koja bi eventualno bila plodno tle za razumevanje ljudi u prošlosti. Za početak, autorka smatra važnim razumevanje važnosti tzv. „upetljanih“ prostora (*entangled spaces*) – odnosno prostora koji su dostupni svima, ali se različito doživljavaju i koriste od strane različitih grupa (poput amfiteataru ili javnih kupatila). Dalje, Revel predlaže polje „arhe-

ologije rada“ koje bi omogućilo uvid u život i prakse ljudi koji su proizvodili hranu, nakit ili bilo koja druga dobra, a koji najčešće ne pripadaju grupama koje su deo elita.

Poslednja dva poglavlja posvećena su rodnim, odnosno uzrastnim identitetima u provincijskom kontekstu. U poglavlju o rodnim identitetima (poglavlje 6) Revel kritikuje činjenično stanje da i pored povećanog broja radova o rodnim ulogama žene, rezultati ovih istraživanja nisu adekvatno uključeni u širu sliku kulturnih promena nastalih pod uticajem rimskog imperijalizma. Promene u načinu odevanja, promene u ulogama žene u domaćinskim ali i ukupnim proizvodnim poslovima provincija, Revel vidi kao početnu fazu daljih istraživanja na tu temu. Kao poseban problem vidi nedostatak sličnih istraživanja u arheologiji gvozdenog doba, čime se zapravo uskraćuje istraživanje dugotrajnih procesa i njihovih promena pri dolasku Rimljana. U poslednjem, sedmom poglavlju autorka se bavi uglavnom funerarnim kontekstima i epigrafskim podacima ukazujući na drugačije tretmane različitih uzrasnih grupa, koristeći kao primere nekropole u provincijama.

Zaključno poglavlje, autorka je iskoristila da još jednom podvuče važne tačke iz prethodnih poglavlja, ali i da još jednom objasni motive za pisanje ove knjige. Revel polazi od toga da su istraživanja o identitetima u provinciji retka i da se često bave individualnim slučajevima. Naglašava da treba imati u vidu osnovne premise kada je arheologija identiteta u pitanju: prvo, da ne postoje predmeti koji bi mogli biti dovedeni u direktnu i isključivu vezu sa određenim identitetima; drugo, da se uvek mora voditi računa o kontekstu koji se posmatra i treće, da identiteti počivaju na stvaranju razlika, bilo u odnosu na stvarnog ili imaginarnog „drugog“, i u odnosu na kojeg se individue i grupe zapravo određuju.

Istraživanja identiteta u poslednjoj deceniji više nisu retka. Do sada se poja-

vio veći broj važnih studija koje se bave ovom temom, ukazujući na sve prednosti takvog pristupa (npr. Conlin-Cassela & Fowler 2004; Laurence and Berry 2004; Diaz-Andreu et al. 2005; Revell 2009 i dr.), ali i neke studije koje ukazuju na njegove nedostatke (Pitts 2007).

Da knjiga *Ways of being Roman*, nije tek još jedna u nizu studija o identitetima, rečito govore poglavlja koja se bave „nevidljivim Rimljanima“. Grupe koje su često nevidljive, neretko su izopštene iz arheoloških istraživanja, bilo zbog neadekvatne metodologije, bilo zbog predrasuda o tome koliko analize arheološkog materijala mogu postići (npr. Knapp 2011). Autorka je uspela, kako sama kaže, da iskoristi stare podatke za postavljanje novih pitanja, a u ovoj knjizi je u tome sasvim i uspela. Knjiga Luis Revel ne sadrži sve tačne odgovore ali je ispunjena pronicljivim i važnim pitanjima, na koje će odgovore morati da daje čitava generacija rimskih arheologa.

Diaz-Andreu, Margarita, Staša Babić, Sam Lucy and David N. Edwards. 2005. *Archaeology of Identity*. London: Taylor Frances.

Conlin-Cassela, Eleanor & Chris Fowler. 2004. *The Archaeology of Plural and Changing Identities*. New York: Springer.

Knapp, Robert. 2011. *Invisible Romans*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Laurence, Ray & Joanne Berry (eds.) 2004. *Cultural Identity in the Roman Empire*. London: Routledge.

Pitts, Martin. 2007. The Emperor's New Clothes? The Utility of Identity in Roman Archaeology. *American Journal of Archaeology*. Vol. 111, No. 4: 693–713.

Revell, Louise. 2009. *Roman Imperialism and Local Identities*. Cambridge: Cambridge University Press.

Marko A. Janković